

KRONIJK – CHRONIQUE

Colloquia – Colloques

EEN INTERNATIONAAL COLLOQUIUM OVER DE GESCHIEDENIS VAN DE EUROPESE UNIVERSITEIT NA 1945 (GENT, SEPTEMBER 1992).

De 175ste verjaardag van de Gentse universiteit was een uitgelezen aanleiding om er een colloquium te organiseren over de naoorlogse geschiedenis van de universiteit in Europa. Dit initiatief, dat vooral door Hilde De Ridder-Symoens (Gent) werd bezielde, paste echter in een breder kader. In 1983 besliste de *Standing Conference of Rectors, Presidents and Vice Chancellors of the European Universities* (C.R.E.) een groot onderzoeksprogramma op te zetten omtrent de geschiedenis van de Europese universiteit van de middeleeuwen tot heden. Vooral de evaluatie van de rol van de universiteit in zijn sociale en politieke omgeving staat daarin centraal. Dit *Joint University History Project* moet leiden tot vier boekdelen, die in meerdere talen zullen verschijnen.¹ Gezien de omvang van de behandelde problematiek steunt het project op een collectief van auteurs, die elk een welbepaald thema uitdiepen. Op hun beurt steunen deze auteurs dan weer op talrijke nationale correspondenten, die als het ware de grondstof voor het grote bouwwerk aanbrenge. Op geregelde tijdstippen vergaderen auteurs en correspondenten. Dergelijke bijeenkomst over het laatste boekdeel, dat precies de periode na 1945 zal behandelen, vormde zowat de kern waarrond het gehele colloquium draaide. De organische inpassing binnen dit originele samenwerkingsverband gaf dit colloquium een dynamisme en een doelgerichtheid die men zeker niet in elk initiatief van vergelijkbare omvang zal aantreffen. Aldus stonden vier thema's centraal, waarvoor de nationale ontwikkelingen vergeleken konden worden: de algemene patronen en structuren in de naoorlogse universiteitsgeschiedenis, de studenten, de academische staf en tenslotte studie en onderwijsverstrekking.

De naoorlogse patronen van de universitaire geschiedenis werden voornamelijk verduidelijkt door de bijdrage van Georges Papadopoulos, die als onderdirecteur van de dienst hoger onderwijs van de *Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling* een breed beeld kon geven van de ontwikkelingen in Europa en Noord-Amerika, waarbij de

1. Het eerste deel, dat de middeleeuwen behandelt, is reeds verschenen bij Cambridge University Press.

meeste andere papers konden aansluiten. De huidige problemen van de universiteit komen rechtstreeks voort uit de twee decennia van ongebreidelde expansie, die het hoger onderwijs beroerden van het midden van de jaren '50 tot de economische recessie medio jaren '70. De groeiende sociale vraag naar universitair onderwijs, de democratiserende maatregelen om hieraan tegemoet te komen en de vraag van het bedrijfsleven naar meer gediplomeerden en naar wetenschappelijk onderzoek, zoals deze door Sarah Barnes (Wisconsin) werd toegelicht in een bijdrage over de universiteit van Manchester, leidden naar een ongecontroleerde groei van het hoger onderwijs. Jarenlang was zowat het gehele beleid gericht op de opvang van de explosief aangroeiende studentenpopulatie. Deze *boom* leidde voornamelijk in de jaren '60 tot de oprichting van nieuwe, regionaal verspreide universiteiten en vaak ook tot de "*upgrading*" van niet-universitaire instituten tot volwaardige universiteiten, zoals Campbell Stewart (Chichester) dat beschreef voor Groot-Brittannië. In het zog van deze expansie kwam ook het niet-universitair hoger onderwijs tot een aanzienlijke uitbreiding, waardoor het universitaire monopolie geleidelijk werd doorbroken door instellingen die aanvankelijk vooral een universitaire status ambiëerden.

De nooit geziene omvang en diversificatie van het hoger onderwijs vereiste een groeiende tussenkomst van de staat in zijn financiering en leidde meteen ook tot een parallelle toename van de centrale controle- en sturingsmechanismen. De autonomie van de universiteiten werd kleiner of werd op zijn minst aan voorwaarden onderworpen. Het belang hiervan werd steeds duidelijker wanneer de economische ommekomst van de jaren '70 de voor onderwijs en onderzoek beschikbare middelen steeds meer ging beperken. Het einde van de enorme groei leidde in de jaren '80 tot een diepe en algemene crisis van het hoger onderwijs. Stewarts studie over Groot-Brittannië toonde aan welke enorme omvang de rationalisatie kon aannemen, in welke disciplines de besparingen werden doorgevoerd en hoe talrijke op het bedrijfsleven gerichte beleidsstructuren steeds dieper doordrongen in het hoger onderwijs, met dito methoden en vocabularium. De nadruk op de economische rendabiliteit en het marktbeginsel droeg niet weinig bij tot de huidige, geleidelijke omvorming van de klassieke universiteit, enerzijds door een proces van *vocationalisation* van haar opleidingen (die nu steeds sterker gaan lijken op die van het meer op de arbeidsmarkt gerichte niet-universitaire netwerk) en anderzijds door het eisen van een veel sterker dienstverlenend en toegepast karakter van haar wetenschappelijk onderzoek – ten nadele natuurlijk van minder winstgevende sectoren. Het verwerven van andere financieringskanalen dan de staat blijkt hierin vaak een cruciale factor: daardoor dringt zich meteen

ook de vraag op in hoeverre de Europese universiteit in de nabije toekomst de vorm van haar Amerikaanse tegenhanger zal overnemen. Zeer terecht kon Papadopoulos opmerken dat de onderwijsdemocratisering, het obligate motief van de jaren '50 en '60, hierdoor "*the great absentee*" is geworden.

Degenen die in deze ontwikkeling minstens kwantitatief de belangrijkste factor vormden, waren natuurlijk de studenten. De kennis over de naoorlogse Europese student is vooralsnog gering. De vraag naar de zich wijzigende samenstelling van deze overal sterk gegroeide studentenpopulatie stond centraal in twee bijdragen. Zo beschreef Rudy De Potter (Gent) op basis van het databestand van de Gentse universiteit de ontwikkeling van het getal eerstejaars van deze instelling. Deze staal blijkt representatief te zijn voor de globale Vlaamse ontwikkeling.² Indien de cijfers worden afgewogen naar hun specifieke leeftijdscohort, kan men vaststellen dat de eerste fase van langzame aanwas na de tweede wereldoorlog vanaf 1958 werd gevolgd door een periode van stormachtige groei, welke pas begin jaren '70 vertraagde en vervolgens stagneerde tot de nieuwe fase van langzame groei vanaf 1983. Bij uitsplitsing van deze cijfers naar geslacht blijkt dat de populatie meisjesstudenten veel sneller groeide dan gemiddeld.

Deze expansie werd echter het indringendst geanalyseerd in de magistrale bijdrage van Roy Lowe en Alison Gaukroger (Birmingham) over de universiteit van Birmingham, een *civic university*, die waarschijnlijk mag gelden als vrij representatief voor de andere Engelse provinciale instellingen. Lowe onderzocht de expansie van de Birminghamse studentenpopulatie (een verdubbeling in de periode 1945-1964) in functie van het geslacht, van de spreiding over de faculteiten, van de geografische herkomst en voor zover mogelijk van de sociale achtergrond van de studenten. Zo bleek de bestudeerde universiteit steeds minder op regionale reclutering te steunen en meer studenten uit het hele land aan te trekken. De expansie van Birmingham werd vooral gedragen door de sterk groeiende faculteit wetenschappen. Dat was meteen ook de meest "mannelijke" van alle faculteiten: behalve de vrouwelijke minderheden in de faculteiten rechten en handelswetenschappen, waren de meisjesstudenten alleen in de *arts* goed vertegenwoordigd. Lowe toonde treffend aan hoe de politiek die de *Local Education Authorities* voerden bij de toekenning van studiebeurzen in een eerste periode deze tendensen nog in

2. De VUB, als afdeling en later als autonome universiteit, zou volgens De Potter wel afwijken van het Gentse en Leuvense patroon.

de hand werkte: door de economisch geargumenteerde bevoordeling van faculteiten als wetenschappen en handelswetenschappen werden vooral jongensstudenten gesteund. Pas in de jaren '60 doken de door lokale instanties gefinancierde bursalen in noemenswaardige getallen op in rechten en *arts*. In deze laatste faculteit gingen de meisjesstudenten de meerderheid uitmaken. Zij bleken ook vaak afkomstig te zijn uit hogere sociale lagen dan hun mannelijke collega's.

Het is voldoende bekend dat de studenten ook politiek een gewichtige rol gingen spelen. De tweede helft van de jaren '60 waren inderdaad de hoogdagen van de studentenbeweging, zeker ook in België. In zijn bijdrage over deze ontwikkelingen in Leuven, gaf Louis Vos (KUL) – zelf een oudgediende van '68 – een interessante benadering waarbij de bewuste feiten werden geanalyseerd als een breuk met de traditionele studentenbeweging zoals die uit de 19de eeuw was geërfd. Deze werd vervangen door een moderne variant die zich autonoom opstelde (eerder dan als voorpost van het Vlaams-nationalisme), die nieuwe politieke thema's op de politieke agenda bracht en daartoe ook andere actiemiddelen hanteerde. Het ligt voor de hand dat de gegevens revolte en contestatie ('68 als mythe) tot op heden altijd centraal hebben gestaan. Uit de debatten bleek echter dat de focus van het onderzoek zeker ook moet gericht worden naar de grote groep passieve studenten (bijvoorbeeld voor wat hun sociale background betreft) en naar de talrijke universiteiten waar er tijdens de bewuste jaren niets is gebeurd. Gefundeerde verklaringen waarom welbepaalde universiteiten contestatiegolven kenden en andere niet zijn er nog niet. In verband met de in 1968 inderdaad zeer rustige Schotse universiteiten wist Michael Moss (Glasgow) op te merken dat deze instellingen al sedert het einde van de 19de eeuw een studentenvertegenwoordiging kenden. Het is echter onwaarschijnlijk dat dit de enige verklaring zou zijn. Dit blijft alleszins een braakliggend onderzoeksterrein.

De enorme toename van de studentenaantallen vertaalde zich logischerwijze in een al even uitgesproken aangroei van het academisch personeel, die medio jaren '70 weer stilviel. In een omvattende bijdrage omtrent deze ontwikkeling toonde Matti Klinge (Helsinki) aan met welke kwalitatieve verschuivingen deze kwantitatieve aangroei gepaard ging. Hij wees zo op de wijzigingen in het carrièreverloop: daar waar het voorheen in verscheidene faculteiten frequent voorkwam dat een universitaire loopbaan volgde op een aantal jaren ervaring in het secundair onderwijs, werd het vanaf de jaren '60 steeds vaker de regel dat er een "zuivere" wetenschappelijke carrière werd opgebouwd, al dan niet vertrekkend vanuit de steeds talrijker wetenschappelijke instellingen die naast de universiteiten functioneerden. Het is niet duidelijk of dit de wetenschappe-

lijke waarde van deze nieuwe, veel meer gediversifieerde groep academici verhoogde. Zo rijst steeds meer de vraag of de sterk opgedreven recruiting van jonge hoogleraren uit kleinere leeftijdscohortes (geboren in de jaren '20 en '30) de gemiddelde wetenschappelijke kwaliteit niet negatief beïnvloedde. Wolfgang Weber (Augsburg) toonde met betrekking tot het Duitse voorbeeld aan dat dit wel degelijk een eerder negatieve invloed bleek te hebben.

Het is alleszins duidelijk dat deze nieuwe generatie steeds minder op de vorige ging lijken. Klinge beschreef treffend hoe er een soort "defamiliarisering" van het academisch leven plaatsvond, waarbij het doceren zich nu helemaal verplaatste van de professorale woning met haar typische grote huisbibliotheek en dito grootburgerlijke aura naar de eigenlijke universitaire gebouwen waar de academicus steeds vaker aanwezig moest zijn als een "gewone" werknemer. Niet zelden diende hij zijn prestige ook aan andere, veelal symbolische netwerken te ontleen dan het louter universitaire. Oude academische mandarinaten, zoals dat van de *ordinarii* aan de Duitse universiteiten, gingen samen met hun privileges en hun "*gesamte Standeskultur*" aan het wankelen. Matti Klinge was de enige spreker van dit colloquium die daaromtrent verwees naar het onderzoek van Bourdieu. Het was dan ook geenszins verwonderlijk dat precies hij pleitte voor een scherpzinnige prosopografische doorlichting van de academische wereld, niet alleen voor wat haar eigenlijke wetenschappelijke activiteit betreft, maar ook bijvoorbeeld door deze sociale groep – die in deze periode in vrij belangrijke mate feminiseerde – als specifieke huwelijksmarkt te analyseren, na te gaan in hoeverre de Amerikaanse *campus life style* doordrong op de Europese universiteit en dergelijke.

De enorm toegenomen carrièrekansen van de academici stortten in de loop van de jaren '70 ineen, om pas recent weer een weinig te verbeteren. De jonge generatie die tijdens de expansiefase werd aangeworven, vormde bovendien een buffer die de doorstroming van een nog jeugdiger groep assistenten sterk afremde. Hoewel er nogal wat nationale verschillen zijn vast te stellen, is het toch vooral deze groep die getroffen werd door de diverse besparingsmaatregelen die in de jaren '70 en vooral in de loop van de jaren '80 werden doorgevoerd. Het fenomeen van de academische *drop out* is echter qua omvang en verspreiding nog een grote onbekende gebleven. Klinge stelde niettemin voorop dat het verschil tussen het vastbenoemd en het tijdelijk aangesteld academisch personeel – hoewel dat voordien ook wel bestond – door deze evolutie een dominant fenomeen is geworden. De carrièrekansen zijn er meteen een stuk heterogener op geworden.

“Im Ganzen scheint einer relativ mobilen, sich verhältnismäßig schnell und vollständig (Habilitation) qualifizierenden Minderheit eine stärker immobile, langsame, formal oft nur unvollständig qualifizierte Mehrheit gegenüberstehen”,

zo stelde Wolfgang Weber in zijn bijdrage omtrent het West-Duitse voorbeeld. Hij omschreef de tijdelijke aangeworven *research assistant* trouwens als een nieuw soort universitair proletariaat.

Over het onderwijs dat door deze sterk gewijzigde groep werd verstrekt, is uiteindelijk nog het minst bekend. De inleidende vragen die rapporteur Asa Briggs (Oxford) naar voor schoof omtrent de facultaire verschillen in de hervormingstendensen qua onderwijs- en examineermethode, omtrent de interactie tussen onderzoek en onderwijs, de rol van de nieuwe communicatiemiddelen etc. bleven grotendeels onbeantwoord. Een nieuwe vorm van onderwijsverstrekking wordt natuurlijk belichaamd door de open universiteiten van Groot-Brittannië en Nederland, waarmee een zeer breed toegankelijk universitair onderricht gecombineerd wordt met nieuwe technieken van *distant teaching*, bijvoorbeeld via de televisie. De impact van de maatschappelijke omgeving op de aard van de verstrekte opleidingen werd aangetoond door Notker Hammerstein (Frankfurt am Main), die inging op de impact van de democratische wederopbouw in de Duitse Bondsrepubliek op de universiteiten aldaar, meer in het bijzonder op het debat omtrent de invoering van een *studium generale*, doch vooral bij de incorporatie van de politieke wetenschappen, welke voordien in aparte hogescholen werden gedoceerd. Een vergelijkbaar probleem werd aangesneden door Petr Svobodny (Praag), die onder meer de impact van het stalinistisch regime op het geneeskundig onderwijs van de Praagse universiteit analyseerde.

Welke globale vaststellingen kunnen er, bij wijze van besluit, worden gedaan omtrent dit colloquium over de naoorlogse universiteitsgeschiedenis in Europa? Vooreerst moet er worden gewezen op de relatieve dominantie – vaak ook kwalitatief – van het Angelsaksische element, doch veel meer nog op de quasi volledige afwezigheid van het Frans onderzoek terzake. Het was in dat licht treffend dat de toch niet onbelangrijke sociologische benaderingen zoals deze van Bourdieu en zijn leerlingen uitermate weinig aandacht kregen. Op dit colloquium viel andermaal op welke kloof er bestaat tussen de sociale wetenschap die in Groot-Brittannië, Duitsland of Scandinavië wordt bedreven en de parallelle onderzoeksactiviteit in Frankrijk en zijn culturele satellieten. Een blik op de deelnemerslijst spreekt daarover trouwens boekdelen. Daar staat wel tegenover dat de Oost- en Centraal-Europese universiteitshistorici –

figuren als een Jan Havranek (Praag) – duidelijk weer voeling krijgen met de West-Europese wetenschappers en vanuit hun specifieke naoorlogse ervaring niet zelden een verfrissende kijk kunnen geven op bredere ontwikkelingen die in Gent aan bod kwamen. Dat de studie van de universiteitsgeschiedenis zich in een versnellingsfase bevindt, is een tweede vaststelling. Het colloquium gaf een keuze van de onderzoeksresultaten en had misschien nog meer belang omwille van de richting die er werd aangegeven voor verdere research terzake, vooral omtrent de sociale geschiedenis van studenten en academische staf. Het was evenzeer duidelijk dat het Belgisch onderzoek omtrent dit toch vrij belangrijke onderdeel van de naoorlogse geschiedenis – behalve dan inzake de studentenbeweging – achterop loopt. Men mag hopen dat het colloquium hier nieuw onderzoek zal inspireren.

Jeffrey Tyssens, VUB